

lebb áll az Istenhez, mint egyéb emberi tevékenység: a művészi teremtés-elv ösztönös felismerése rejlik e mögött az érzés mögött. Erre való tekintettel — anélkül, hogy akár valami különösebb egyéb adományokétől különböző, közvetlenebb isteni szerzősége kellene gondolnunk, — joggal és taláiban beszélhetünk a *forma karizmájáról*, mint amely a művész-mivolt végső, tovább nem elemezhető lényege. Itt, a legbelső ajtónál, a kutató elme megáll, ezen túlra már nem az elemző tekintetnek, csak az áhíthatnak van bejárása, — áhíthaton át a kongeniális átélésnek.

SÍK SÁNDOR.

A néprajzi kutatás délvidéki feladatai.

A DÉLVIDÉK néprajzi képének magyarságát a középkorban még alig tarkították idegen elemek, hiszen ebben az időben a Drávától, sőt az Aldunától délre is voltak összefüggő magyar telepek. Sajnos, ez a magyarság a török hódoltság alatt, ha nem is tűnt el teljesen, de végzetesen megritkult. I. Lipót 1690-ben, mint magyar király kiáltványban fordult a balkáni keresztény népekhez és fegyverre szólította őket a török ellen: a Balkánt a Szent Korona nevében próbálja újjászervezni és ezzel voltaképpen a magyar királyság középkori hagyományait, keresztény imperializmusát idézi föl. Ugyanakkor Lipót oltalmat ígér mindazoknak, akik kénytelenek a török elől elmenekülni. Bosznia, Dalmácia, Szerbia patriarkális-teokratikus szervezetben élő törzsei szívesen engednek a hívó szónak. Beszivárgásuk már előbb is elkezdődött, most azonban nagyobb tömegek vándorolnak a keresztény ígértföldjére, hazánkba, amelynek régi dicsőségéről és hőseiről énekeik annyiszor megemlékeznek. Így kerekednek föl 1691-ben a szerbek, patriarkájuk a szerémségi *Karlócat* választja székhelyül. Így telepedik le több *bunjevác* és *sokác* raj, amelyet *franciskánusok* vezetnek Mózes módjára az új hazába. Az erejevesztett magyarság helyett délszláv telepek látják el a határvidéken, mintegy a régi magyar gyeplő-hagyományok felújításával, a katonai szolgálatot. A görögök és szerbek e mellett a hazai kereskedelembe is szóhoz jutnak. Főleg a Duna és Tisza mentén számos városban alkotnak kolóniát, amint erről egykorú, ma már elárvult templomaik tanuskodnak.

A szerbeket görögkeleti vallásuk és ebből fakadó törzsi öntudatuk elszigeteli, asszimilációról ennél fogva alig lehet náluk beszélni. A katolikus bunjevácok és sokácok azonban főleg a *Kalocsa*, *Baja*, *Szabadka*, illetőleg *Pécs* vidékén élő magyarságban már meglehetősen elvegyültek. Maradványaik csak legújabbban kezdtek kisebbségi öntudatra ébredni.

A 18. század felvilágosult abszolútizmusa és a vele szorosan összefüggő fiziokrata szemlélet sokat tett a mezőgazdaság teljesítő erejének fokozása érdekében. A parasztság helyzetén, politikai és gazdasági függésén javítani akart, nagyszabású telepítési tervet

valósít meg és elsősorban a gazdátlan Délvidéket akarja kultúrtájjá szervezni. A magyar, szerb, bunyevác szórványok nem tudják beépíteni és megdolgozni a tájat és ezért a kormányhatóság előmozdítja a nyugateurópai, elsősorban német bevándorlást is. A bécsi udvarnak kétségtelenül politikai szándékai is voltak a német telepítés feltűnő pártfogásával, de nyomatékosan érvényesítette az állameszme főtebb jelzett szempontjait is.

A Délvidék színes népi egyvelegében fajok és vallások, kultúrák és életformák keverednek egymással. Az ortodox-bizánci kultúrkörbe merevedett, primitív-nomád szerbek és románok mellett a szlávajkú, de katolikus vallásuk révén latin ihletettségű bunyevácok és sokácok, a nyugateurópai kultúrkörbe tartozó németek (és részben franciák, spanyolok, olaszok) nem jönnek senki földjére, hiszen a magyar hagyományok erejükben ugyan meglankadva, de mégis töretlenül élnek és hatnak. Hirtelenében csak a régi magyar helynevekre utalunk, amelyek jórészt a vendégnépek nyelvébe is átkerülnek. Életmódjukban is alkalmazkodnak a gazdanép hagyományaihoz: a földművelésnek, állattenyésztésnek, kertészkedésnek, mindennapi életnek számtalan magyar formáját veszik át, amit nem lehet kizárólag a földrajzi környezet kényszerűségeivel magyarázni. Bár a parasztságra jellemző szellemi és gazdasági önellátás, endogám közösségi szellem következtében általában valamennyi népnek sikerül törzsi zártságát, külön hagyományait megőriznie, már eddigi ismereteink birtokában is bizonyos, hogy az ujonnan ötvöződő délvidéki népiségben magyar jellegek és vonások domborodnak ki. Ez nemcsak a magyar államiság politikai hatása, hiszen ez a 18. században még alig érvényesülhetett, hanem a magyar népkultúra természetes fölényének bizonyága.

A sajátos egyéniségű, jórészt katolikus délvidéki magyarsághoz először a közös katolikus vallás hozza közelebb a bunyevácokat és németeket. A sokfelől összeverődött, egymást eleinte alig értő hívek között az együttélés lelki föltételeit, egymás kölcsönös megbecsülését sajátos népnevelő és hagyományképző erejükkel különösen a búcsújáráshelyek: *Radna*, *Szeged*, *Pétervárad*, *Gyűd* és *Vodica* szolgálják. Ezzel kapcsolatban a *franciskánusok* (a Provincia Capistrana) munkáját kell kiemelnünk. Ismeretes, hogy a 18. század hazai nagy népvándorlásában a hívek lelki gondozását elsősorban ferences vándorapostolok látják el. Az akkori égető paphiány miatt az újonnan szervezett délvidéki plébániákat hosszú ideig barátok vezetik. Az új kolostorok (Szabadka, Baja, Zombor, Bács, Pétervárad, Temesvár, Arad, Radna stb.) kultikus és pasztorációs hatása alá kerül a szűkebb táj vallásos népélete. Jámbor társulatok, újszerű áhitatformák terjesztésével a Délvidék különmemű tömegeit organikus népközösségekké szervezik. Mindennek az önfeláldozó munkásságnak az lett a következménye, hogy ezt az országrészt végképp sikerült kiragadni az ortodox-bizánci, illetőleg mohamedán kultúrkör fenyegető vonzásából és így ismét magyar és európai szellem hatása érvényesülhetett először vallási síkon, később egyéb vonatkozásokban is: a földrajzi táj visszahódítása csak ezzel a szakrális tájszervezéssel válhatott teljessé.

A DÉLVIDÉKI NÉPELET vizsgálatában több módszertani szempontot érvényesíthetünk. Így kutathatjuk a délvidéki magyar népkultúrát, külön-külön az egyes délvidéki kisebbségek néprajzát, a magyar és idegen népkultúrák délvidéki kölcsönhatását.

A délvidéki magyarság kevés kivétellel az ország különböző vidékeiről települt. A telepes lélektanához hozzátartozik, hogy az új lehetőségeket és a velükjáró kemény küzdelmet többre becsüli, mint az otthon megszokott, de kilátástalannak tetsző életét. A kalandvágy elevebb benne, mint a hagyományok ereje és éppen ez teszi lehetővé az ősi szülőföld kötött rendjéből való kiszabadulást. A Délvidék megújult magyarsága ebből a vállalkozó fajtából került ki. Így érthető, hogy magasabbrendű földműves civilizáció hazánkban éppen ezen a tájon bontakozott ki először.

Természetes, hogy a különböző *szegedvidéki, jász, kún, palóc, dunántúli*, újabban a *bukovinai székely* magyarság az egyetemes magyar népkultúra jellegzetes tájszólásait hozta ide magával, amelyek egyes helyeken kiegyenlítődték, máshol párhuzamosan, de sajátos színeződésben, gazdag vagy elfakult változatokban most is élnek. Érdeemes és főleg igen tanulságos lenne a délvidéki magyar népiséget összetevőire bontani: mi maradt meg a régi szülőföldről hozományból, milyen hagyományok bizonyultak szívósnak, melyik magyar népelemnek volt a legátütőbb szellemi ereje, népi birtokállományunk hogyan alakult az elmúlt két évszázad alatt.

Főösleges felsorolnunk ezen a helyen akár a településtörténetnek és népnyelv kutatásnak, akár a szellemi és tárgyi néprajznak délvidéki magyar feladatait. Sajnos, a sok érdeemes munka, illetőleg kezdeményezés ellenére is a teljes megismeréstől bizony még messzire vagyunk. A nagy nehézségek miatt a kutatás az utolsó húsz esztendőben szinte teljesen elakadt. A hiányokat és mulasztásokat sürgősen pótolnunk kell. A délvidéki magyar népkultúra tudományos feldolgozása, egyetemes élménnyé érlelése, nemzetpolitikai programmá tétele azért is igen égető feladatunk, mert a sváb Heimatskunde és a népitől ihletett modern szerb kultúra versenyét a magyarságnak mindenképen állania kell.

A délvidéki kisebbségek néprajzának, mindennapi életének, szellemi kultúrájának megismerése elsősorú tudományos, sőt nemzeti kötelességünk, hiszen magyar hivatásunkat csak az összes hazai viszonyok, nemzetiségi mozzanatok számbavételével tudjuk betölteni. Sajátságos jelenség, hogy ezek a népek társadalmi tagozódásukban is egységesek, önmaguk megismerésében, jellegzetességeiknek és hagyományaiknak élményszerű tudatában, sorskérdéssé művelésében aránylag előbbre vannak, mint a magyar társadalom, amelyek a magyar mélykultúrával való kapcsolatai tudvalevőleg még gondozásra szorulnak. A magyarság hatalmas egyéni és nemzeti teljesítményei mellett sem tudott eddig olyan organikus, népi gyökerű nemzeti életet kiépíteni, mint mondjuk a horvátok vagy a szerbek. Maga a délvidéki magyarság is — államalkotó fajból kisebbséggé süllyedve — csak az utóbbi években kezdett, bizonyára a környező társnépek példájára, népi kultúrájára, mint erőforrásra eszmélni: eszközök és lehetőségek híjján azonban nem lehetett olyan eleven princípiummá, mint a Felvidéken vagy Erdélyben.

A délvidéki kisebbségek népélete a magyar tudományosság előtt természetesen nem ismeretlen. Már jóval az első világháború előtt megindult az érdeklődés, a kor pozitivista szellemét kifejező öncélú anyaggyűjtés (*Antunovich János, Jankó János, Czirbusz Géza, Bellosics Bálint, Szegedy Rezső* és mások által), de a kutatás később ellankadt. A jugoszláv államban a szerbek és horvátok nekilendült kutatómunkája, a német Heimatskunde sok új eredményt vetett felszínre, amelyeknek átvizsgálása, kiegészítése és továbbfejlesztése már a mi kötelességünk lesz.

Igen hálás feladatnak ígérkezik a délszláv folklóre, főleg a hősi epika magyar ihletéseinek és vonatkozásainak, illetőleg históriás énekeink, népballadáink délszláv rokonságának korszerű földolgozása: annyi érdemes előmunkálat áll már rendelkezésünkre, hogy ezt aránylag könnyű volna elvégezni.

További feladat a katolikus és ortodox délszlávok életének módszeres összehasonlítása és a katolikus magyar, latin és habsburgi száalaknak összegezése, a kultúrkörök problémájának tisztázása.

Valamennyi délvidéki nemzetiségnél vizsgálandó kérdés, hogy milyen kultúrával érkezett hazánkba. Ezt elsősorban ősi szülőföldjük népkultúrájával való összehasonlítással következtethetjük ki. Ezen a téren különösen a délvidéki svábság dicsekedhet máris jelentős eredményekkel. A további kérdés, hogy egy-egy azonosajkú, de más-más vidékről összeverődött kisebbségi közösségnek mi a néprajzi eredője, továbbá milyen adalékokkal járult hozzá a magyarság a jelenlegi néprajzi kép kialakulásához. A vegyesajkú helységek néprajzi vizsgálata különösen sok tanulsággal járna.

Egyik legsürgősebb feladatunk a magyar és idegen népkultúrák délvidéki kölcsönhatásának vizsgálata. Bizonyos, hogy ezek a népek és kultúrák törzsi zárkózottságuk, paraszti önellátásuk ellenére sem élnek, élhetnek teljes elszigeteltségben. A földrajzi és szellemi környezet magyarsága akarva-akaratlan hatással volt rájuk. Sajnos, mi ezeknek a kérdéseknek összehasonlító vizsgálatát nemcsak délvidéki, hanem országos viszonylatban is egészen a legutóbbi időkig eléggé elhanyagoltuk. Többet törődtünk a magyarság és a nyugateurópai műveltség meglehetősen egyoldalú viszonyával, mint a magyarság és a környező középeurópai parasztkultúrák kapcsolataival, pedig ebben a vonatkozásban való elsőségünk, magisztrális szerepünk és hivatásunk kétségtelen. Mostanában, amikor anynyiszor kovácsolnak a népiség történelmi multjából, illetőleg földrajzi kiterjedéséből fegyvereket, amikor a tiszta tudományos kutatásba is annyira belejátszanak a politikai szempontok, a magyarságnak középeurópai elsőszülöttségéből fakadó kötelessége, hogy a környező, főleg a maga hazájában élő népek összes problémáit behatóan ismerje és tárgyilagosan föltárja, hogy a maga igazát adott esetekben szellemi fölényével is érvényesítse. Amíg a magas műveltség világában európai helyünket már tisztán látjuk, de a középeurópai szellemtörténetben való kiváltságos helyzetünket is kezdjük fölmérni, addig a magyar népiség és a környező népkultúrák kölcsönös viszonyában még sok tisztázni való akad. Mint mondtuk, a magyar népkultúra hatása a környező népekre egészen ki-

vételes. Csak a Délvidék nemzetiségeire nézve utalhatunk a magyar helynevek és jövevényszavak nagy számára, a magyar kertgazdálkodás hatására, a magyar konyha hódítására, népviseletünk átvételére, céhes és egyéb iparunk (szúr, suba, papucs, szegedi kocsis stb.) kisebbségi vevőkörére, népzenénk asszimiláló erejére és bizonyára még sok egyéb vizsgálatlan mozzanatra. Ezzel szemben igazán elenyésző az, amit mi vettünk át (néhány jövevényszó, ételfajta, szláv szokás- és babonatöredékek, az istállózó állattenyésztésnek egy-két sváb leleménye stb.).

A KUTATÁSNAK még sok tennivalója van. A részletek módosulhatnak egyik vagy másik fél javára. Elvi tételünk azonban bizonyára igaz marad: a bevándorló kisebbségek alkalmazkodnak hozzáink, kultúrjavaink egyrészét átveszik, a maguk javára is gyümölcsötvetik a magyarság évszázados helyi tapasztalatait, azonosulni tudnak a magyar népi ízléssel, egyszóval: mintául veszik, elismerik a magyarság jellegzetes életét.

Szándékosan kerültük a részleteket. Vizsgálódásunkban csak a szükséges elvi szempontokat tűztük ki. Bizonyos, hogy a korszerű kutatás nem merülhet ki az öncélú megismerésben. Tárgyilagosságában is mindig szem előtt kell tartania a *pax Hungarica* örök érdekeit, amely nemzetünk mindenekfölött való szolgálatát össze tudja egyeztetni a kisebbségi kultúrák megbecsülésével, lovasias védelmével, hiszen önmaga magyarságának tükröződését is meglátja bennük.

BÁLINT SÁNDOR.

Széchenyi.

EMBERI EGYÉNISÉGE sokáig rejtve volt előttünk. Művei, eszméi már kortársai előtt is eltakarták lelkének valódi arculatát. Hideg ész-ember, angломániás arisztokrata, gazdasági reformer, halljuk újra meg újra a magyar közvélemény felületes ítéletét a XIX. században s úgy érezzük, a magyarság szélesebb rétegei előtt nem kora, hanem csupán korunk előtt nyílt meg egyéniségének rejtélye. Nagyszerű kivételek: Kemény Zsigmond, Arany János, Péterfy Jenő ellenére szinte száz esztendő mondhatja Arany Jánossal a bűnbánó szavakat:

Nem láttuk, e szív néha mit palástol
Hordván közöny havát és gúny jegét,
Hogy óvni gyöngé csíráit fagyástól
Őrizze életosztó melegét.

Férfias szeméremmel csak naplóira bízta a titkot, amelynek kulcsa ma már birtokunkban van: a nemzeti józanság, a magyar realizmus legszenvedélyesebb apostola nem egyszerűen az elme megszállottja s nem is a gazdasági ujjaszületés hidegen észszerű terveinek ková-